

Elementy prawa autorskiego w kontekście działalności repozytorium instytucjonalnego

mgr Iwona Sroka

Szkolenia: „Budowa repozytorium instytucjonalnego”

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Ramy prawne, pojęcie

- ◉ Regulacja prawna – ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 23 lutego 1994 r., (Dz. U. nr 24, poz. 83, z 23.02.1994 r.)
- ◉ Pojęcie – przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej, o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia, czyli utwór

Statystyczna jednorazowość, oryginalność, indywidualność,
nowość

Przedmiot prawa autorskiego

- Wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe)
- Plastyczne
- Fotograficzne
- Lutnicze
- Wzornictwa przemysłowego
- Architektoniczne, architektoniczno - urbanistyczne
- Muzyczne i słowno-muzyczne
- Sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne
- Audiowizualne (w tym wizualne i audialne)

Co nie stanowi przedmiotu prawa autorskiego

- Akty normatywne lub ich urzędowe projekty
- Urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole
- Opublikowane opisy patentowe lub chronione
- Proste informacje prasowe

Przedmiot ochrony prawa autorskiego

- Utwór staje się przedmiotem ochrony prawa autorskiego, od chwili ustalenia, czyli od momentu kiedy już przybrał postać, która pozwoli go zidentyfikować, przy czym nie jest konieczne utrwalenie utworu na mechanicznym nośniku.
- Ponadto ochrona autorsko-prawna przysługuje utworowi niezależnie od tego, czy został już ukończony i niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności przez samego autora, np. zarejestrowania, uiszczenia opłat, opublikowania.

Przedmiot ochrony prawa autorskiego

- Na takich samych zasadach, jak utwory oryginalne chronione są również opracowania cudzych utworów, czyli np. tłumaczenia, streszczenia, adaptacje, scenariusze.
- Na każdym opracowaniu, tłumaczeniu, itp. powinien być uwidoczniony autor dzieła oryginalnego oraz tytuł.
- Choć każdy może sporządzić opracowanie należy pamiętać, że aby móc je wykorzystać, np. poprzez rozpowszechnienie, konieczne jest uzyskanie zgody właściciela prawa autorskiego utworu na podstawie którego dokonano opracowania.

Kiedy istnieje ochrona utworu i autora określona przepisami prawa autorskiego?

- Wówczas, kiedy spełnione są następujące warunki:
  - Twórca lub współtwórca jest obywatelem polskim
  - Utwór został opublikowany po raz pierwszy w języku polskim
  - Utwór został opublikowany po raz pierwszy na terenie RP
  - Ochrona wynika z umów międzynarodowych

Podział praw autorskich – autorskie prawa osobiste

- Autorskie prawa osobiste – chronią nieograniczoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem

Ta więź twórcy z utworem to prawo do:

- autorstwa utworu
- oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo też pozostawienia go anonimowo
- prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności
- prawo do nienaruszalności treści i formy
- prawo do nadzoru nad sposobem korzystania

Podział praw autorskich – autorskie prawa majątkowe

- Autorskie prawa majątkowe – to wyłączne prawo autora do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu
- Bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego

Autorskie prawa majątkowe

- ◉ Autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat 70-ciu:
  - Od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych
  - W odniesieniu do utworu, którego twórca nie jest znany – od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba, że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość
  - W odniesieniu do utworu, do którego autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca – od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony – od daty jego ustalenia
  - W odniesieniu do utworu audiowizualnego – od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, kompozytora muzyki skomponowanej do utworu audiowizualnego

Nabycie autorskich praw majątkowych

- Autorskie prawa majątkowe mogą:
  - Przejść na inne osoby w drodze dziedziczenia lub na podstawie umowy
  - Nabywca autorskich praw majątkowych może przenieść je na inne osoby, chyba, że umowa stanowi inaczej. Jeżeli nabywca autorskich praw majątkowych lub licencjobiorca, który zobowiązał się do rozpowszechniania utworu, nie przystąpi do rozpowszechniania w umówionym terminie, a w jego braku – w ciągu dwóch lat od przyjęcia utworu, twórca może odstąpić od umowy lub ją wypowiedzieć i domagać się naprawienia szkody po bezskutecznym upływie dodatkowego terminu, nie krótszego niż sześć miesięcy
  - Twórca może domagać się, zamiast naprawienia poniesionej szkody, podwójnego wynagrodzenia w stosunku do określonego w umowie o rozpowszechnienie utworu, chyba, że licencja jest niewyłączna. Umowa licencyjna uprawnia do korzystania z utworu w okresie 5 lat na terytorium państwa, w którym licencjobiorca ma swoją siedzibę, chyba, że w umowie postanowiono inaczej

Ochrona autorskich praw majątkowych

- Czego może żądać uprawniony, w razie naruszenia jego praw:
  - zaniechania naruszenia
  - usunięcia skutków naruszenia
  - naprawienia wyrządzonej szkody:
    - a. na zasadach ogólnych
    - b. poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwu-krotności, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione – trzykrotność stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu
    - c. wydania uzyskanych korzyści

Ochrona autorskich praw majątkowych

- Niezależnie od roszczeń uprawniony może domagać się:
  - jednokrotnego, albo wielokrotnego ogłoszenia w prasie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie lub podania do publicznej wiadomości części albo całości orzeczenia sądu wydanego w rozpatrywanej sprawie, w sposób i w zakresie określonym przez sąd
  - Zapłaty przez osobę, która naruszyła autorskie prawa majątkowe, odpowiedniej sumy pieniężnej, nie niższej niż dwukrotna wysokość uprawdopodobnionych korzyści odniesionych przez sprawcę z dokonanego naruszenia, na rzecz Funduszu Promocji Twórczości, gdy naruszenie jest zawinione i zostało dokonane w ramach działalności gospodarczej wykonywanej w cudzym albo we własnym imieniu, choćby na cudzy rachunek

Odpowiedzialność prawna

- Odpowiedzialność cywilna
- Odpowiedzialność karna – w przypadku przywłaszczenia sobie autorstwa albo wprowadzenia w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania:
  - a. podlega karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3
  - b. tej samej karze podlega, kto rozpowszechnia bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania
  - kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w inny sposób niż określony powyżej narusza cudze prawa autorskie, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do roku

Przenoszenie praw autorskich

- Tylko autorskie prawa majątkowe są przenaszalne, czyli autor może zawrzeć umowę, na mocy której przeniesie na inną osobę całość lub część swoich praw majątkowych do utworu
  - Autorskie prawa majątkowe mogą być również przeniesione w drodze spadkobrania
  - W Polsce stosowane są dwa podstawowe typy umów w obrocie prawami autorskimi:
    - umowa wydawnicza
    - umowa licencyjna
- oraz
- umowa przenosząca całość autorskich praw majątkowych do utworu na cały okres majątkowej ochrony. Umowa taka pozostawia przy autorze prawo do wykonywania autorskich praw zależnych (np.. Prawo do decydowania o tłumaczeniu, adaptacji, przeróbce)

Umowa wydawnicza

- ◉ Umowa wydawnicza – jest umową o charakterze rozporządzającym, jej istotą jest przeniesienie autorskich praw majątkowych na wydawcę. Autor (również następca prawny autora) przenosi na wydawcę prawo wydania dzieła literackiego, naukowego, muzycznego itp., wydawca zaś zobowiązuje się do wydania dzieła i zapłacenia określonego wynagrodzenia
- ◉ Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe muszą być zawierane w formie pisemnej. Forma pisemna jest w tym przypadku formą ad solemnitatem (forma zastrzeżona pod rygorem nieważności czynności prawnej dokonanej bez jej zachowania)

Elementy umowy

- Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych powinna zawierać:
  - datę i miejsce jej zawarcia
  - dane personalne autora
  - określenie wydawcy
  - określenie utworu stanowiącego przedmiot umowy
  - oświadczenie autora co do zakresu posiadanych przez niego praw do utworu
  - wyraźnie oznaczone tzw. pole eksploatacji
  - sposób wynagrodzenia autora
  - zobowiązanie do respektowania osobistych praw autora do utworu
  - uprawnienia wydawcy względem osób trzecich np. legitymacja do działania w razie naruszenia autorskich praw majątkowych
  - termin wydania i rozpowszechnienia utworu

Elementy umowy – cd.

- postanowienia dodatkowe dotyczące np.: ilustracji zdjęć, liczby egzemplarzy autorskich
- postanowienia o karze umownej, np.: za niedotrzymanie przez strony terminów, nienależyta staranność wydawcy
- określenie właściwości sądowej lub zapis na sąd polubowny
- podpisy stron

Określenie w umowie z wydawcą pola eksploatacji jest chyba najważniejszym, z punktu widzenia autora elementem tej umowy

Umowa licencyjna, rodzaje licencji

- Umowa licencyjna – jest umową o korzystanie z utworu. W tym przypadku nie następuje przeniesienie autorskich praw majątkowych, a jedynie udzielone zostaje upoważnienie do wykorzystania dzieła w określony sposób, w określonym czasie i za zapłatą wynagrodzenia (opłaty licencyjne)
- Licencja na korzystanie z utworu może mieć charakter wyłączny lub niewyłączny
- Licencjobiorca posiadający licencję wyłączną, jest jedynym uprawnionym do eksploataowania dzieła w czasie obowiązywania umowy licencyjnej, a licencjodawca nie może udzielać w tym czasie dalszych licencji
- W przypadku licencji niewyłącznej, podobna licencja może zostać udzielona innemu podmiotowi

Umowa licencyjna – cd.

- ◉ Jeżeli umowa licencyjna upoważnia licencjobiorcę do przenoszenia swych praw z licencji na osoby trzecie to znaczy, że może on udzielić tzw. sublicencji
- ◉ Jeżeli z treści umowy nie wynika jasno, z jakim typem umowy mamy do czynienia, to zgodnie z Prawem autorskim powinniśmy przyjąć, że zawarta została umowa licencyjna.
- ◉ Również z mocy samej ustawy brak określenia w umowie terminu, na jaki umowa ta została zawarta oznacza, że okres jej obowiązywania wynosi 5 lat.

Sublicencja

- Sublicencja – stanowi upoważnienie innej osoby do korzystania z utworu w zakresie uzyskanej przez licencjobiorcę licencji. Zgodnie z art.. 67 ust. 3 Ustawy, zasada jest zakaz udzielania sublicencji przez licencjobiorcę w przypadku braku odmiennej woli stron umowy licencyjnej. Oznacza to, że jedynie wyraźne, umowne upoważnienie licencjobiorcy do udzielania sublicencji może stanowić podstawę do dalszego upoważniania osób trzecich do korzystania z utworu.
- Licencjobiorca nie może być upoważniony do udzielania sublicencji, która uprawnia osobę trzecią do korzystania z utworu w zakresie szerszym, niż określone to zostało w umowie pomiędzy twórcą, a pierwszym licencjobiorcą
- Nie ma natomiast przeszkód, aby zakres sublicencji był węższy od zakresu samej licencji
- Możliwe jest również określenie w umowie licencyjnej pewnych ograniczeń w udzielaniu sublicencji

Informacje o prawach autorskich i repozytoriach Open Access

- Większość wydawców popiera prawo autorów do udostępniania prac on-line. Zdarza się, że częścią podpisywanej przez autorów umowy o przeniesienie praw autorskich jest zakaz wykorzystywania przez nich utworu w ten sposób
- SHERPA prowadzi bazę danych RoMEO, która zawiera informacje o prawach pozostawianych autorom przez największych wydawców czasopism naukowych w ramach podpisywania umów o przeniesienie praw autorskich
- Jeżeli umowa o przeniesienie praw autorskich nie zawiera wyraźnego tekstu w repozytorium, warto skontaktować się w tej sprawie bezpośrednio z wydawcą. Warto to zrobić nawet wówczas, kiedy umowa zawiera zapis zabraniający umieszczenia tekstu w repozytorium – w takim wypadku szczególnie ważne jest, aby ewentualna zgoda była udzielona na piśmie

Informacje o prawach autorskich i repozytoriach Open Access

- Projekt SHERPA przygotował wzór prośby, z którego mogą skorzystać repozytoria, chcąc w imieniu autora uzyskać zgodę wydawcy na umieszczenie materiałów w repozytorium (<http://www.sherpa.ac.uk/documents/requesttemplate.html>).
- Niektórzy wydawcy wymagają, aby autorzy kontaktowali się z nimi bezpośrednio; w takim wypadku przydatny okazać się może kolejny wzór

(<http://www.sherpa.ac.uk/documents/requesttemplate.htm#author>)

Pisząc do wydawcy, najlepiej skierować prośbę bezpośrednio do osoby odpowiedzialnej za kwestie związane z prawami danego autora, niż używać ogólnego adresu e-mail wydawcy.

Istotne jest, by prośba o zgodę na umieszczenie tekstu w repozytorium stanowiła część relacji autor – wydawca i nie stwarzała wrażenia żądania formułowanego przez kierującą się własnymi interesami postronną instytucję

Terminy: preprint i postprint

- Terminy „preprint” i „postprint” są często używane na oznaczenie kolejnych etapów artykułu naukowego.
- Określenie „preprint” bywa używane w odniesieniu do pierwszej wersji artykułu – przed recenzją, często również przed jakimkolwiek kontaktem z wydawcą
- W innym znaczeniu „preprint” to ukończony, zrecenzowany i poprawiony artykuł przyjęty i gotowy do publikacji, ale różny od wersji złożonej czy sformatowanej przez wydawcę.
- Dla społeczności Open Access
  - „preprint” to wersja artykułu przed recenzją naukową
  - „postprint” – po recenzji naukowej

Jeśli chodzi o zawartość, postprinty odpowiadają więc opublikowanym artykułom – mogą się od nich różnić formą, ponieważ wydawcy często zastrzegają sobie prawo do składu i formatowania tekstu

Rodzaje wydawców

- Prawo autorskie i prawo własności intelektualnej mogą się różnić w zależności od kraju. Trzeba więc znać odpowiednie regulacje i dostosować do nich sposób działania
- Baza SHERPA/RoMEO przydziela wydawcom jeden z czterech kolorów, stosownie do ograniczeń nakładanych przez stosowanie przez nich umowy o przeniesienie praw autorskich. Oznaczenia te są szeroko używane przez społeczność Open Access:
  - wydawcy ZIELONI – zezwalają na archiwizację preprintów i postprintów
  - Wydawcy NIEBIESCY – zezwalają na archiwizację postprintów
  - Wydawcy ŻÓŁCI – zezwalają na archiwizację preprintów
  - Wydawcy BIALI – nie zezwalają na archiwizację żadnych materiałów

Sposoby eksploatacji utworu

- Pola eksploatacji to określone w umowie licencyjnej, czy wydawniczej dozwolone sposoby wykorzystania utworu, które są znane w momencie zawierania umowy.
- Określając pole eksploatacji utworu w umowie należy pamiętać przede wszystkim o:
  - oznaczeniu języka i terytorium, na którym utwór zostanie wydany
  - określenie, komu przysługuje i na jakich zasadach przyznawane będzie prawo do przedruków
  - rodzaju okładek w jakich ukaże się pozycja (paperback, hardcover)
  - prawie do reprodukcji mechanicznych, adaptacji filmowych, teatralnych, elektronicznych
  - prawie do odczytania tekstu, np. w radiu jeszcze przed publikacją
  - prawie do wykorzystania postaci, np. w gadżetach reklamowych
  - prawach specjalnych, np. wydawania alfabetem Braille a

Licencje Creative Commons

- Podstawowym narzędziem Creative Commons są licencje prawne pozwalające zastąpić tradycyjny model „Wszystkie prawa zastrzeżone” zasadą „Pewne prawa zastrzeżone” – przy jednoczesnym poszanowaniu zasad prawa autorskiego
- Licencje CC oferują różnorodny zestaw warunków licencyjnych – swobód i ograniczeń, dzięki czemu autor może samodzielnie określić zasady, na których chce dzielić się swoją twórczością z innymi
- Wszystkie licencje CC posiadają 4 wspólne (poszanowanie praw autorskich osobistych) oraz dodatkowe warunki wybrane przez licencjodawcę (czy twórcę)
- Twórca korzystając z licencji zawsze zachowuje prawa autorskie, jednocześnie umożliwia innym kopiowanie i rozpowszechnianie, dodatkowo może określić czy ich wykorzystywanie może odbywać się wyłącznie w warunkach niekomercyjnych lub ograniczyć możliwość tworzenia utworów zależnych

Licencje Creative Commons - cd

- ◉ Twórca wybierający licencje CC musi odpowiedzieć na dwa proste pytania, aby wybrać właściwe warunki licencji:
  1. Czy chce umożliwić komercyjne użycie swoich dzieł?
  2. Czy zgadza się na tworzenie utworów zależnych od oryginału, a jeśli tak, to czy chce również wymagać aby te utwory zależne były dostępne na tej samej licencji?

Warunek – na tych samych warunkach – to mechanizm mający wspierać wolną kulturę i popularyzację wolnych licencji.

- Licencje CC nie naruszają wolności, które przyznaje prawo autorskie wszystkim użytkownikom w ramach dozwolonego użytku i prawa cytatu. Użycie licencji pozwala na jednoznaczne definiowanie dodatkowych uprawnień dla użytkowników (licencjobiorców)
- Licencjobiorca musi zawsze dochować warunków licencji, w innym wypadku licencja automatycznie wygasa. Oznacza to konieczność poprawnego informowania o autorze i jego prawach na każdej kopii utworu oraz zakaz korzystania ze środków ograniczających dostęp do tych utworów

Warunki licencji Creative Commons

- Cztery podstawowe warunki licencji to:
  1. Uznanie autorstwa – wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne pod warunkiem, że zostanie przywołane nazwisko autora pierwowzoru
  2. Użycie niekomercyjne – wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne jedynie do celów niekomercyjnych
  3. Na tych samych warunkach – wolno rozprowadzać utwory zależne jedynie na licencji identycznej do tej, na jakiej udostępniono utwór oryginalny
  4. Bez utworów zależnych – wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać utwór jedynie w jego oryginalnej postaci – tworzenie utworów zależnych nie jest dozwolone

Warunki licencji Creative Commons cd.

- CC BY – uznanie autorstwa 3.0 Polska – licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa. Jest to licencja gwarantująca najszersze swobody licencjobiorcy
- CC BY SA – na tych samych warunkach 3.0 Polska – licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja. Jest to licencja używana przez Wikipedię i jej siostrzane projekty
- CC BY NC – uznanie autorstwa niekomercyjne 3.0 Polska – licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawienie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą zostać objęte inną licencją)

Warunki licencji Creative Commons cd.

- CC BY NC SA – uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne – na tych samych warunkach 3.0 Polska – licencja ta pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz tak długo jak utwory zależne będą również obejmowane tą samą licencją
- CC BY ND – uznanie autorstwa – bez utworów zależnych 3.0 Polska – ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych)
- CC BY NC ND- uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne – bez utworów zależnych 3.0 Polska – licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych)